

‘De idioot in het bad’ van Marie Vasalis en ‘Ik heb nooit’ van Gerrit Kouwenaar

Voor het tweede achtereenvolgende jaar brengt Stichting Senia een leeswijzer uit voor de bespreking van twee gedichten. In de leeswijzer die voor u ligt, vindt u informatie en vragen over twee gedichten.

De leesgroepen ontvangen deze leeswijzer via de digitale nieuwsbrief. U kunt zelf kiezen of u de leeswijzer gaat gebruiken. Als u de gedichten gaat bespreken, laat dan aub ook weten wat u ervan vond. Zie daarvoor de vragen aan het eind.

Hoe bespreken?

U kunt beide gedichten bespreken, of één van de twee. De leesgroepen die vorig jaar een bijeenkomst aan gedichten gewijd hebben, bespreken ze meestal alle twee. Maar dat kan teveel zijn voor één bijeenkomst.

U kunt kiezen voor de werkwijze dat iedere deelnemer van de leesgroep ook nog een ander gedicht van dezelfde dichter opzoekt en dit voorleest nadat u de gedichten uit deze leeswijzer behandeld hebt. Bibliotheken hebben van beide dichters meestal bundels in voorraad.

Korte algemene inleiding

Wat is poëzie? Wanneer noem je een tekst een gedicht? Waarin verschilt poëzie van proza?

Veel mensen lezen graag maar schrikken terug voor het lezen van gedichten. Maar gedichtenlezen kan een heel bijzondere ervaring zijn: je kunt een gedicht in een heel korte tijd lezen; je leest het ook veel vaker opnieuw dan een roman en bij elke lezing ontdek en begrijp je nieuwe dingen. Hier volgen voor de minder ervaren lezers op dit gebied enkele uitspraken van dichters over het wezen van poëzie.

- “Een gedicht moet iets zeggen wat juist is en die bewering moet niet alledaags zijn want ze moet de lezer emotioneel aanspreken”.
- “In een gedicht is de tekst teruggebracht tot het meest essentiële, dus de woorden moeten zo snel mogelijk tot de kern komen. Dat maakt een gedicht spannend en daardoor heeft het de kans iemand emotioneel en intellectueel te raken”. (de dichter Nachoem Wijnberg over zijn poëzie)
- “Een gedicht is een glanzende kiemcel, een cel waarin het hele verhaal in potentie aanwezig is”. (Simon Vestdijk)

Tot zover de inhoudelijke kant van een gedicht.

*Een gedicht is herkenbaar door **uiterlijke vorm**.*

- Een onderdeel van die vorm is de **typografie**. Een gedicht wordt anders afgedrukt dan een bladzijde in een roman.
- De **regellengte**: alle regels zijn (meestal) van gelijke lengte.
- De coupletten of strofen kunt u vergelijken met de alinea's of de hoofdstukken van een roman.
- Het **rijm**. Veel gedichten hebben eindrijm: dat wil zeggen dat de laatste woorden van een versregel dezelfde klanken hebben.

Er zijn nog andere vormen van rijm:

- **Alliteratie**: (beginrijm: woorden beginnen met dezelfde medeklinkers)
steunen/**st**uktrappen, **v**ereren/**v**erlaten.
- **Assonantie** (klinkerrijm: gebruik van dezelfde klinkers)
schema/**l**even/**t**ekening/**w**ereld
- Poëzie moet ritme hebben. Vergelijk het ritme van een gedicht met het ritme in muziek: je herkent een wals, een tango aan het ritme.
Ritme wordt veroorzaakt door afwisseling en overeenstemming van klinkers (assonantie) en medeklinkers (alliteratie), door op elkaar rymende woorden en door regelmatige afwisseling van beklemtoonde van onbeklemtoonde lettergrepen.

De idioot in het bad

Met opgetrokken schouders, toegeknepen ogen,
haast dravend en vaak hakend aan de mat,
lelijk en onbeholpen aan zusters arm gebogen,
gaat elke week de idioot in 't bad.

De damp, die van het warme water slaat
maakt hem geruster: witte stoom...
En bij elk kledingstuk, dat van hem afgaat,
bevangt hem meer en meer een oud vertrouwde droom.

De zuster laat hem in het water glijden,
hij vouwt zijn dunne armen op zijn borst,
hij zucht, als bij het lessen van zijn eerste dorst
en om zijn mond gloort langzaamaan een groot verblijden.

Zijn zorgelijk gezicht is leeg en mooi geworden,
zijn dunne voeten staan rechtop als bleke bloemen,
zijn lange, bleke benen, die reeds licht verdorden
komen als berkenstammen door het groen opdoemen.

Hij is in dit groen water nog als ongeboren,
hij weet nog niet, dat sommige vruchten nimmer rijpen,
hij heeft de wijsheid van het lichaam niet verloren
en hoeft de dingen van de geest niet te begrijpen.
En elke keer dat hij uit 't bad gehaald wordt,
en stevig met een handdoek drooggewreven

en in zijn stijve harde kleren wordt gesjord
stribbelt hij tegen en dan huilt hij even.

En elke week wordt hij opnieuw geboren
en wreed gescheiden van het veilig water/leven,
en elke week is hem het lot beschoren
opnieuw een bange idioot te zijn gebleven.

Marie Vasalis: *Parken en Woestijnen*

VORMKENMERKEN

Rijmschema: a b a b (gekruist rijm)

7 strofen van elk 4 regels

Assonantie, overeenkomst klinkers:

haast dravend, vaak hakend (r.2)

oud, vertrouwde (r.8)

leeg, bleke (r.13/14)

groen, opdoemen (r. 16)

Alliteratie, beginrijm, overeenkomst medeklinkers:

Bleke bloemen, bleke benen, berkenstammen (r.13/14/15)

STIJLFIGUREN

Beeldspraak, vergelijking met als:

bleke benen ~ berkenstammen door het groen

Dunne voeten ~ bleke bloemen

Metafoor, een bijzondere vorm van beeldspraak waarin het object van vergelijking naast het beeld geplaatst wordt of door het beeld wordt vervangen:

Bad/witte stoom ~ vruchtwater/ baarmoeder

Opnieuw geboren ~ wreed gescheiden

Tegenstellingen:

Wijsheid van het lichaam ~ dingen van de geest

Veilig ~ bang

Zorgelijk ~ leeg / mooi

Inhoud

Het lijkt een verhalend gedicht. Beschreven wordt een (realistische) gebeurtenis: een psychiatrische patiënt ondergaat met behulp van een verpleegkundige zijn wekelijkse badbeurt. Vanaf strofe 2 wordt duidelijk dat de dichter niet alleen de gebeurtenis an sich wil beschrijven, maar ook de gevoelens die de patiënt hierbij ervaart en meer nog de interpretatie van die gevoelens.

Discussievragen

1. Hoe leidt Vasalis de gelukservaring van de patiënt in het bad in?
2. De droom uit strofe 2 wordt in strofe 5 benoemd. Kunt u in eigen woorden vertellen welke droom dat is? Welke beelden gebruikt Vasalis om de droom te duiden?
3. Het wakker worden uit die droom is elke keer weer een verschrikking. Met welke beelden legt de dichter dat uit?
4. Welk beeld wordt door de dichter, wanneer ze de gevoelens van de patiënt tijdens zijn wekelijkse bad beschrijft, opgeroepen?
5. Bijna het hele gedicht is een metafoor. In uw antwoord naar aanleiding van vraag 4 hebt u die metafoor omschreven. Vindt u de vergelijking goed gekozen?
6. Vindt u dat Vasalis met dit gedicht haar gevoelens ten aanzien van de psychiatrische patiënt adequaat onder woorden heeft gebracht?
7. Wat vindt u van dit gedicht?

ik heb nooit

ik heb nooit naar iets anders getracht dan dit:

het zacht maken van stenen

het vuur maken uit water

het regen maken uit dorst

ondertussen beet de kou mij

was de zon een dag vol wespen

was het brood zout of zoet

en de nacht zwart naar behoren

of wit van onwetendheid

soms verwarde ik mij met mijn schaduw

zoals men het woord met het woord kan verwarren

het karkas met het lichaam

vaak waren de dag en de nacht eender gekleurd

en zonder tranen, en doof

maar nooit iets anders dan dit:

het zacht maken van stenen

het vuur maken uit water

het regen maken uit dorst

het regent ik drink ik heb dorst.

Gerrit Kouwenaar

uit: *Een eter in het najaar*

VORMKENMERKEN

Rijmloos gedicht

5 strofen : strofe 1 en 4 –4-regelig, 2 en 3 5-regelig, 6 1-regelig

Geen interpunctie (het gebruiken van leestekens) met uitzondering van 2 keer een dubbele punt voor de opsomming in strofe 1 en 4.

Geen hoofdletters.

STIJLFIGUREN

Tegenstellingen, antitheses zoals:

Zacht ~ stenen, vuur ~ water, regen ~ dorst, kou ~zon, karkas ~lichaam

Herhalingen (repetitio) :

Strofe 1 en 4 bestaan uit identieke regels

Opsomming (enumeratie)

De intenties van de dichter worden twee keer opgesomd na de dubbele punt.

In de laatste strofe vindt weer een opsomming plaats

Inhoud

Strofe 1 en 4 zijn een soort intentieverklaring: wat wil de dichter met zijn werk. De tussenliggende strofen zijn verhalend: beschrijven het leven van alledag zoals de dichter dat ervaart: strofe 5 is misschien een conclusie: een weergave van de werkelijkheid.

Discussievragen

1. In de regels 2,3,4, noemt de dichter telkens iets wat hij zou willen verwezenlijken. Je zou kunnen stellen dat zijn doelen welhaast onmogelijk zijn en hij de voor de hand liggende mogelijkheden om die te bereiken afwijst. Kunt u dat uitleggen?
2. In strofe 2 beschrijft de dichter de alledaagse werkelijkheid. Hier vind je telkens alternatieve mogelijkheden. (De zon/ wespen) Het brood (zout of zoet) de nacht (zwart of wit). Zou u kunnen omschrijven waarom de dichter telkens die 2 mogelijkheden noemt?
3. In strofe 3 is er sprake van verwarring. De "ik" met zijn schaduw, het woord met het woord, het karkas met het lichaam, de dag met de nacht. Probeer eens onder woorden te brengen hoe die verwarring zou kunnen zijn ontstaan.

4. De laatste regel van strofe 3 is een omschrijving van de nacht en de dag, die “zonder tranen “ worden genoemd, en “doof”.
Kunt u vertellen wat de dichter daar mee mogelijk bedoeld heeft?
 5. Kunt u nog andere tegenstellingen als die, onder stijlfiguren genoemd, vinden?
 6. De laatste strofe wijst gedeeltelijk terug op de intentieverklaring: het klinkt alsof iets van de doelstelling bereikt is.
De volgorde van de genoemde handelingen lijkt wat merkwaardig: je zou verwachten dat er eerst dorst is en daarna gedronken wordt. Hebt u een verklaring voor die volgorde?
 7. Vindt u dat de dichter zijn intenties om poëzie te schrijven duidelijk heeft kunnen maken?
 8. Vindt u, dat een gedicht “ begrepen” moet kunnen worden, zoals proza?
 9. Wat vindt u van dit gedicht?
-

Vragen van Stichting Senia naar aanleiding van deze gedichten

1. Hebt u dit gedicht besproken met de hele leesgroep, of met een deel ervan?
2. Leidden de vragen tot een goed gesprek over dit gedicht?
3. Vindt u dat Stichting Senia meer leeswijzers voor gedichten moet maken, en zo ja, welke dichter zou u dan willen behandelen?

Stuur uw reactie aan Stichting Senia t.a.v. Ineke van de Rotte: ivanderotte@senia.nl

©Stichting Senia, 2010

Auteur leeswijzer: José Hurkmans

Najaar 2010